

МОЛИТОВНІ МОТИВИ В ПРОЗІ МАРІЇ МАТІОС (ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті простежено вербальні механізми формування молитовних мотивів у прозі Марії Матіос, розглянуто лінгвостилістичні особливості функціонування сакральної лексеми «молитва», зроблено узагальнення про наскрізну молитовність як ідіостильову домінанту авторського мово мислення.

Ключові слова: сакральне, макрополе, лексема, молитва, Бог, мотив, лінгвопоетика, прозовий дискурс.

Постановка проблеми. У період демократизації українського суспільства, пов'язаний передусім зі здобуттям нашою державою незалежності, відновився й активно розвивається в літературній мові конфесійний стиль. Разом з дослідженнями багатьох питань, пов'язаних з ним, увагу науковців привернула проблема його лексичних зв'язків з мовою художньої літератури. Сакральна лексика – це окремий розряд лексичних одиниць, що характеризуються спільним стильовим значенням, яке, нашаровуючись на предметно-поняттєвий зміст, виступає компонентом загальної семантики та вказує на усталене вживання лексем з макрокомпонентом «священне» в конфесійному різновиді сучасної української літературної мови, тобто несе в собі додаткову «непредметну» інформацію й сигналізує про сферу побутування слова, у якій його денотативно-сигніфікативний елемент передається оптимально. Позаяк провідним жанром конфесійного стилю української мови є молитва, то в цьому плані твори Марії Матіос – надзвичайно вдячний і цікавий матеріал і на рівні частотності вживання лексеми *молитва*, і на рівні формування наскрізної молитовності як ідіостильової домінанти авторського мовомислення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській лінгвостилістиці проблема концептуалізації й специфіки вербалізації сакральної сфери перемістилися з периферійної зони в центр дослідницьких зацікавлень. Маємо на увазі монографії П. Мацьківа, Т. Вільчинської, М. Скаб, І. Набитовича. У дослідженнях Н. Пуряєвої, Н. Піддубної, І. Бочарової, С. Бібли та ін. розглянуто лексико-семантичні групи конфесійної лексики: назви релігійних споруд та їх частин (Н. Піддубна), назви богослужбових предметів (Н. Пуряєва), назви релігійних свят (І. Бочарова). О. Стишов виокремив декілька новітніх груп лексем релігійної тематики. Останнім часом мовознавці все частіше звертають

увагу на особливості збагачення художнього мовлення конфесійно маркованими лексичними та образно-лексичними засобами (Т. Берест, Ю. Браїлко, А. Ковтун, М. Стецик), а також формами побутування біблійних текстів як прецедентних феноменів у мові й мовленні (Ж. Колоїз, І. Христенко, Л. Явір).

Мета статті – розглянути мовностилістичні особливості лексеми *молитва* у прозових творах М. Матіос та окреслити їхній вплив на формування наскрізного мотиву молитовності.

Виклад основного матеріалу. Найбільш частотною сакральною лексемою поняттєвого поля «священна дія» у прозі Марії Матіос є *молитва* (*молитися, молюсь, молитовний*). Вона має найбільшу магічну силу з погляду людини віруючої (і не лише!). У молитві не просять завдати комусь зла, бо Господь учив любити й тих, хто нас ненавидить.

Етимологію слова *молитва* остаточно не встановлено. Більшість мовознавців сходяться на тому, що корінь у цьому слові індоєвропейський і означає «говорити ритуальні слова» (ЕСУМ, III, 501). Первісно в структурі цієї лексеми можна виокремити семантичні компоненти *прохання, благання; молитва; офіра* походить з праслов'янського *modlitva, утвореного суфіксальним способом від дієслова *modliti *просити, благувати; молити; молитися*, яке на основі первинної семантики *звертатися з проханням до божества, виконувати жертовні обряди* розвинуло більш загальне значення *звертатися з молитвою, молити, просити* (ЕССЯ, XIX, 92 – 93). У сучасній українській мові семема *молитва*, зберігаючи ядерну сему *моління*, розширила своє значення, доповнивши семою *релігійний текст*. У християнстві молитва – це звертання до Бога, духовне устремління до Нього, не обов'язково словесне. За змістом молитва може бути різноманітною: прохання до Бога, прославлення Бога, вираження подяки Господові, розкаяння в гріхопадінні, прохання про прощення та ін. Ці та інші різновиди молитов позначаються релігійними термінами: *Молитва Господня, молитва початкова, молитва вхідна, молитва таємна, молитва прощальна* (СЦОТ, 77 – 78).

На тему молитви з'явилася багата література. До речі, найстарші писані монументи – це, звичайно, священні писання релігійного змісту, у яких знаходиться багато різних молитов, а також думок про природу, значення, потребу, ціль, користь і види молитви. Ще наприкінці IV-го століття Євагрій Понтікосм дав визначення молитви, яке майже без змін залишилось і до сьогодні: «Молитва – це піднесення ума до Бога». Молитва – це продукт людини, який впливає виключно з людського єства і який силою самої таки людини підноситься до Бога. Молитва – це таїна. У ній віддзеркалюються культурні, духовні, психологічні, етнопсихологічні, філософські, релігійні форми й надбання тієї людини, що молиться. Інколи молитва не передбачає діалог із Господом, а радше є своєрідним повідомленням для Бога про людське життя.

Висока частотність уживання слів *молитва, молюсь* у прозі Марії Матіос творить наскрізний мотив молитовності, звертання до Господа, цитування Святого Письма (часом неусвідомлене), використання біблійних мотивів для сюже-

тотворення, у формотворчих функціях – це стрижні цілісної структури текстів. Автор ґрунтовної праці про біблійні символи Р. Мних цілком слушно зауважує: «Природа індивідуальної людської свідомості, яка сформувалась у межах європейської культурної парадигми, така, що вона постійно «провокує» особистісне звертання до Бога» [3, 15].

Читаючи тексти Марії Матіос, бачимо, що її герої відчувають внутрішню потребу, а то й непереможне бажання, пізнати, любити й вшановувати Того, хто перебуває за межею людського розуміння й осягнення, від якого повністю залежить усе людське єство, життя і діяльність. Молитовність стає наскрізним мотивом більшості її творів.

Молитва декларується в християнській спільноті як неодмінний атрибут сакрального світовідчуження. Життя людини без молитви прирікає її на моральне каліцтво. Скажімо, Іван, головний герой повісті «Армагедон уже відбувся», через гріх убивства позбавив себе можливості порятунку й відмежувався від найпотужнішого його знаряддя – молитви. Добровільно зрікшись Божого слова, головний герой втратив чи не єдиний шанс на спокутування та очищення [1, 10]. У цьому його найбільша внутрішня драма. Зректися молитви – це зректися можливості бути почутим Усевишнім. Відмова від молитви як засобу духовного очищення й каяття, очевидно, й спричинила духовне звиродніння його дитей, навіть совісної, співчутливої та надзвичайно люблячої дочки Світланки: ...*Читав того листа замість уранішньої молитви – бо молитов уже не знав, а як знав – то давно забув* (Матіос, III, 61); *Ви не вчили нас, тату, молитися, то я і не молюся* (Матіос, III, 62); ...*брав Іван Світланчину фотографію у шкільному фартушку ... і говорив із собою доньчиними словами, як говорять побожні люди до ікон словами молитви* (Матіос, III, 62).

Для більшості героїв М. Матіос молитва є природною й органічною формою долучення до сфери святого, виявом внутрішньої потреби очищення і зцілення. Найчастіше це «Отче наш...»: *Стоїть Фрозина під світанковою капличкою коло церкви – і не знає, чи ще молитися, чи вже ні: бо лежать обабіч каплиці білі кам'яні хрести, звезені з-перед людських обійсть і гостинців, перехресть і проклятих місць, з місць убієнних і пропалих людей – і довгі ткани та вишиті рушники звиваються під хрестами, як відрізані коси* (Матіос, I, 197); *Про Дмитрика після його страшної смерті в хаті Чев'юків не говорили. Молилися* (Матіос, II, 21); *Корнелія перехрестилася, виказала «Отченаш» – і заплакала* (Матіос, II, 238); *Корнільо кинув дрібні копійки у труну і голосно виказав «отченаш»* (Матіос, I, 188); *А наразі... – осміхнулася до Параццини, – викажеш дванадцять «отченашів» не лише за своїм покійним Пилипом...* (Матіос, I, 203); *СКЛИКАЙ, ЖІНКО, НА ЗАВТРА ДІТИ, – закомандував Кирило Василюні, мовчки повечерявши й виказавши «отченаш»* (Матіос, II, 21); ...*та зараз, посередині служби, перед очима святого отця, із складеними до «отченашу» долонями, Матронка не могла згадати, що саме так вразило її, що в неї навіть дужче забилося серце* (Матіос, II, 172); *Ці ножиці між бажанням, вчинками і намаганнями відкупити себе від них, застерегти шляхом молитви і*

сповіді (Матіос, I, 139); *Бачиш, я не раз разом з усіма стояла навколішки під час молитви, але в якусь мить я почула в душі холод, бо це був гіпноз маси, а не мене одної* (Матіос, I, 139); *Хіба не краще сказати «кол нідрей» (іудейська молитва) бодай би і синагозі, але так, щоб про це жодна душа не знала, окрім тої, до кого звертаєш свою молитву?!* (Матіос, I, 139).

Висока частотність звернень до Бога, небесних покровителів, наскрізна молитовність актуалізує ментальну духовну пам'ять, що увібрала в себе глибоку побожність [4, 97]. У повісті «По праву сторону твоєї слави (Книга життя і смерті)» Марія Матіос наводить повний текст молитви героїні до свого Ангела-охоронця – святого Миколая Угодника:

– *Коли ти народилася?* – цілком недоречно, як видалося мені на ту мить, запитав голос.

– *На зимового Миколая. Святий Миколай Угодник є моїм ангелом-хоронителем.*

– *А ти щось про нього знаєш?*

– *Майже нічого, – трохи з острахом мовила я. – Знаю лиш, що він мене беріг і догождав.*

– *І молитви за нього не знаєш?* – ще раз запитав голос.

– *Молитву знаю.*

– *І можеш повторити?*

– *Можу, начебто передихнула моя душа. – Святий ангеле-хоронителю, приставлений до моєї грішної душі і до пристрасного мого життя, не покидай мене, грішну, і не відступи від мене за нестриманість мою. Не попусти злomu духові володіти мною через пристрасті мого смертного тіла. Зміцни мої немічні сили в боротьбі з гріхами і настав мене на путь спасіння. – Я знову передохнула, ніби хотіла облизати неіснуючі сухі губи. – О, святий ангеле Божий, охоронителю і захиснику моєї окаянної душі і тіла, прости мені все, чим я образила Тебе за всі дні життя мого. Охорони мене від усякої спокуси диявольської, щоб я ніяким гріхом не прогнівила Бога мого, і молися за мене до Господа, щоб утвердив мене у святій православній вірі і я стала достойною послідовницею Царства небесного. Амінь.*

Я вже давно закінчила молитву і чекала. Невідомий голос мовчав (Матіос, I, 123).

Постійній константі молитов притаманний безпосередній зв'язок з життям народу, що ґрунтується на тому, що було і що є (СББ, 427). У цих молитвах – благання про допомогу в сьогоденні. А сьогодення, без перебільшення, жахливе: події на Майдані, війна на Сході... Марія Матіос у хроніці «Приватний щоденник. Майдан. Війна...» відійшла від звичної для неї художньої прози і в документальному стилі змалювала події в країні від 31 листопада 2013 до липня 2015 року. Авторка стверджує, що в книзі немає жодного вигаданого імені чи сюжету, а лише те, свідком або учасником чого вона була, – від подій на Майдані до поїздок в зону АТО. Письменниця зворушливо описує історії українських сімей, життя яких болісними втратами і глибокими ранами назавжди

змінити Майдан і війна. А ще – свої власні історії «про конкретні битви за дуже конкретних людей», яким допомагала у важку хвилину: у СІЗО, судах, лікарнях і розгромлених містах. І саме *молитва*, на її думку, була тією ниточкою, яка зв'язувала долі багатьох незнайомих між собою, віруючих (і не зовсім) людей у цих битвах: *Покрова. За усіх, народжених на Покрову; за усіх, на Покрову відійшлих; за усіх, Покровою укритих і Покровою бережених – МОЛІТЬСЯ. За мир і за здоров'я. За долю і за дітей. За все, чого хочете. За чим бануєте. Моліться, де можете і як умієте. Звівши очі до неба чи зазирнувши у своє серце. У храмах, каплицях, біля придорожніх поклонних хрестів. МОЛІТЬСЯ. Дивіться на фото молільних місць на Буковині, Волині, Рівненщині, Черкащині, Івано-Франківщині, Києві – й *моліться*, якщо поблизу немає храму чи каплиці (Матіос, IV, 91). Людина, яка просить у Бога в молитві, мусить зрозуміти, що Бог разом із цими благаннями дарує і себе. І тільки той, хто вихований на молитві, готовий до сприйняття цього дару: *І ось стою, як щоранку в капличці, але ніяк не можу зосередитися на молитві... Хрещуся. Зачиняю двері й озираюся. Якесь раптове прояснення настає в душі: якщо мене не захистить рука Божя, то не захистить ніякий охоронець (Матіос, IV, 105); Хто *моліться*, той не має страху. Українці в Італії в *молитві* за вас, за Україну. Ми за правду, а з нею є Господь. Тому Він з нами, а правда всеперемагаюча (Матіос, IV, 65); *Молитва залізо ломить!* – сказала на прощання Іванкова бабуся Анна. – *Я на колінах ходжу до Бога просити за Іванка і за всіх людських дітей (Матіос, IV, 266); ...А ми просто молимося за їх швидке одужання... Усі святі й грішні, зведіть сьогодні очі до Неба – і подумайте щось дуже тепле й добре... (Матіос, IV, 297).***

Молитва – це таємний і сповнений любові дар, що приходить до нас як надприродний клич у вірі, надії та любові. Цей дар є висловом участі цілої людини у внутрішньому житті, світлі й любові Бога. Вона займає центральне місце у процесі передачі засобами мови знання про те, що Бог справедливий і для того, щоб очиститись від гріхів, людині потрібно просто щиро покаятись. Очиститись від гріхів людина може за допомогою молитви. Інколи ж (і це ми бачимо в ранніх новелах письменниці) це крик душевного розпачу й відчаю: *Милосердний Боже, чому ти відмовився від мене? Чим я тебе так прогнівила, що ти зняв свій перст із мого чола і передав мене в руки молодого диявола, який їде – і ніяк не доїде за дві доби у мою темницю? Чому ти, Господи, не заступився за мене? (Матіос, I, 25); Боже праведний, за що ти позбавив мене ясного розуму? Яким я так завинила перед тобою, що ти робив із мене на старості посміховисько? (Матіос, I, 13).*

Висновки. У трепетному звертанні до Бога, Господа, у благанні молитовність не лише зумовлює сюжет, але й стає чинником формотворення і обрамленої композиції.

Лексеми макрополя «молитва», наскрізний мотив молитовності витворюють у прозі Марії Матіос своєрідну сакральну ауру, яка пронизує усю її творчість. Сакралізується все, що пов'язане з молитвами до Всевишнього, всі біблійні образи. У єдиному непочленованому динамічному образі переплітається

духовне з буттєвим, вічне із проминальним. У цьому – духовна глибина і глибокий сакральний сенс її творчості.

Література

1. Баранська Л. Вербалізація концепту *grih* у прозі Марії Матіос / Леся Баранська // Рідне слово в етнокультурному вимірі : [зб. наук. праць / Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка]. – Дрогобич : Посвіт, 2015. – 568 с.
2. Дмитрів І. Дискурс християнської символіки : творчість українських католицьких письменників : [монографія] / Ірина Дмитрів. – Дрогобич : Посвіт, 2015. – 264 с.
3. Мних Р. Категория символа и библейская символика в поэзии XX века / Роман Мних. – Lublin : Wydawnictwo uniwersytetu Marii Curie Sklodowskiej, 2002. – 255 с.
4. Стецик М. «Хресна дорога. П'ятнадцята стація» (поезія Майдану в сакральному вимірі) / Марія Стецик // Науковий вісник Чернівецького університету : [зб. наук. праць]. – Чернівці : Вид. Дім «Родовід», 2016. – Вип. 772 : Романо-слов'янський курс. – С. 91–98.

References

1. Baranska L. Verbalizatsiia kontseptu hrih u prozi Marii Matios / Lesia Baranska // Ridne slovo v etnokulturnomu vymiri : [zb. nauk. prats / Drohobyskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Ivana Franka]. – Drohobych : Posvit, 2015. – 568 s.
2. Dmytriv I. Dyskurs khrystyianskoï symvoliky : tvorchist ukrainskykh katolytskykh pysmennykiv : [monohrafiia] / Iryna Dmytriv. – Drohobych : Posvit, 2015. – 264 s.
3. Mnih R. Kategoriya simvola i bibleyskaya simvolika v poezii XX veka / Roman Mnih. – Lublin : Wydawnictwo uniwersytetu Marii Curie Sklodowskiej, 2002. – 255 с.
4. Stetsyk M. «Khresna doroha. Piatnadtsiata statsiia» (poeziia Maidanu v sacralnomu vymiri) / Mariia Stetsyk // Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu : [zb. nauk. prats]. – Chernivtsi : Vyd. Dim «Rodovid», 2016. – Vyp. 772 : Romano-slovianskyi dyskurs. – S. 91–98.

Джерела фактичного матеріалу

- Матіос I** – Матіос М. Життя коротке. Книга прози / Марія Матіос. – Львів : Кальварія, 2001. – 236 с.
- Матіос II** – Матіос М. Вибране / Марія Матіос. – Львів : Піраміда, 2011. – 424 с.
- Матіос III** – Матіос М. Армагедон уже відбувся... : [повість] / Марія Матіос. – Львів : Піраміда, 2011. – 112 с.
- Матіос IV** – Матіос М. Приватний щоденник. Майдан. Війна... / Марія Матіос. – Львів : Піраміда, 2015. – 356 с.

Умовні скорочення лексикографічних джерел

ЕСУМ – Етимологічний словник української мови : у 7 т. / [редкол. : О. С. Мельничук (голов. ред.) та ін.]. – К. : Наук. думка, 1982 – 2003. – Т. 1 – 4.

СББ – Словник біблійного богослов'я / [за ред. Ксав'є Леон-Дюфура, Жана Люпласі, Августина Жоржа, П'єра Грело, Жана Гійє, Марка-Франсуа Лакана ; пер. з фр. Вл. Софрона Мудрого]. – 2-е вид. – Жовква : Місіонер, 2010. – 992 с.

СЦОТ – Пуряєва Н. Словник церковно-обрядової термінології / Наталія Пуряєва. – Львів : Свічадо, 2001. – 156 с.

Баранская Леся. Молитвенные мотивы в прозе Марии Матиос (лингвостилистический аспект). В статье прослеживаются вербальные механизмы формирования молитвенных мотивов в прозе Марии Матиос, рассматриваются лингвостилистические особенности функционирования сакральной лексемы «молитва», делается обобщение о сквозной молитвенности как идеостилевой доминанте авторского речемышления.

Ключевые слова: сакральное, макрополе, лексема, молитва, Бог, мотив, лингвопоэтика, прозаический дискурс.

Baranska Lesya. Prayer motifs in the prose by Maria Matios (stylistic aspect). In the article we investigate verbal mechanisms of prayerful motifs formation in the prose by Maria Matios, point out linguostylistic peculiarities of the functioning of the sacred lexeme «prayer», we make generalizations about a thorough prayerfulness as an idiostyle dominant of the author's language thinking.

Key words: sacred, macrofield, lexeme, prayer, God, motif, linguopoetics, prose discourse.